

URALKODÁSÁNAK UTOLSÓ ÉVEIBEN BETHLEN GÁBORNAK A BELSŐ ELLENZÉKKEL KELLETT MEGKÜZDENIE

A magyar rendeket megkerülő fejedelem

Uralkodásának utolsó éveiben Bethlen Gábornak meg kellett tapasztalnia, hogy nagyívű nemzetközi terveit a magyarországi és az erdélyi rendek ellenállása vagy közömbössége miatt nem sikerül tető alá hoznia.

(folytatás a 46. lapszámunkból)

→ DR. GARDA DEZSŐ

Bethlen követi 1623 és 1625 között többször is tárgyaltak leánykérés ügyében. Nagy horderejű ajánlatról volt szó, a fejedelem ugyanis a leánykérést nemzetközi politikai akció tervével akarta előterjeszteni. Ez abból állt, hogy II. Ferdinánd király vejeként az erdélyi fejedelem a királyi Magyarország kormányzóságát kérte. Miután apósától és annak szövetségeseitől biztos védelmet remélhetett, a török ellen akart fordulni. Bethlen meg volt győződve, hogy Habsburg–magyar összefogással négy-öt év alatt fel lehet számolni a török hódoltságot.

A Habsburg udvar fontolgatta az ajánlatot, de különösen a spanyol rokonok tanácsolták a mérlegelést. Ha azonban Bethlen a magyar uraknak nem volt eléggé előkelő, hogyan lett volna megfelelő veje a császárnak? Negyven év fölötti volt, a kiszemelt 13 éves kislánynak akár apja is lehetett volna. Bécsben mégsem ilyen ok miatt tértek ki az ajánlat elől. Bethlen és II. Ferdinánd kapcsolatának épp a császár érdekei mondtak ellent. De nem voltak mellette a magyar politikusok sem: ők tanácsolták II. Ferdinándnak, hogy vesse el Bethlen ajánlatát.

A fejedelem kapcsolata a rendekkel

Nemcsak a magyarországi rendek viszonyultak ellenségesen Bethlen nemzetközi politikájához, hanem az erdélyi fejedelemségben sem övezte elképzeléseit nagy támogatottság. Ennek előzményei visszanyúlhatnak 1620 tavaszára, amikor a magyarországi hadviselés elkezdése után fél évvel a rendek nem tekintették magukénak a Beth-

Bethlen Gábor tudósai körében – Madarász Viktor festménye (1869)

len-féle hadjáratot. Hadtörténetesek szerint tízezer erdélyi katona állt hadban Magyarországon 1619 őszén. Mozgósításukra az országgyűlés hozzájárulása nélkül került sor. Bethlen tartott a rendek véleményétől, hiszen 1620 tavaszán a diéta az erdélyi hadsereget csupán korlátozással engedte a fejedelem melletti további szolgálatra. Bethlen tisztában volt az erdélyi rendek gondolkodásmódjával, ezért soha nem igyekezett őket a Habsburgok megdöntésének célkitűzésével mozgósítani. Ugyanakkor a királyi hatalomnak a hét megye feletti ellentmondásos megosztása oda vezetett, hogy a Partium és Erdély között semmi szervezett kapcsolat nem jött létre. A hét megye rendjei a magyar királyi országgyűlésekre jártak, a fejedelem által összehívott részgyűléseik és a fiskális központjuk Kassán működött. Sem Bethlen, sem a felső-magyarországiak nem kívánták a megyék és Erdély közjogi egységét létrehozni. Bár az erdélyi országgyűlés tett egy bátortalan kísérletet arra, hogy a hét megyéből beszédett jövedelmeket saját beleszólása alá vonja, a fejedelem ragaszkodott azok külön kezeléséhez, mert a megyéket személyes birtokának tartotta. Bár ezzel Bethlen jövedelmei nőttek, a hét megye hozzájárulása nem

→ A fejedelem székelypárti politikája

Bethlen jó ismerője volt a székely kérdésnek. A királyi Magyarország és Erdély egyesítésének tervében a székely haderőre akart támaszkodni. Ezért fejedelemmé választása után fő feladatának a katonaelem megerősítését tekintette. Először az adózás terheit próbálta csökkenteni: 1614-ban elrendelte a juh- és túródézsma eltörlését, és engedélyezte a szabad sóhasználatot. A róla elnevezett katonai összeírás megszervezésével a székelység katonai erejét szerette volna számba venni. A székelységnek rendszerinti összeírása nemcsak a székely katonai erő felméréséhez segítette hozzá, hanem a jobbagyosodás folyamatának számbavételére is.

könnyítette meg a fejedelemség adóterheit. Erdély adói a megyék megszerzését követő három esztendőben a duplájára emelkedtek.

A belső ellenzék

Mint minden uralkodónak, Bethlen Gábornak is kialakult a belső ellenzéke. A rendi ellenállás a fejedelmi pompa megjelenésével egyidőben született. Először a szászok ellenállását tapasztaljuk, akiknek városaiban Bethlen 1625-ben fejedelmi árucarnokok felállítását tervezte. Ellenintézkedéseket mérlegeltek, de csupán a fenyegetőzésig jutottak el. Feléptek az országgyűlésben is: jeleztek a fejedelem hadakozását sem pénzzel, sem katonával nem segítik. A szászok a diétán a többség támogatására számítottak, de az országgyűlésen senki sem állt melléjük. Válaszképpen megszavazták a szász nemzet rendi különállásával kapcsolatos kiváltságok megszüntetését.

Mások csendes ellenállása évek óta érelődött. Ilyen volt Péchi Simon elpártolása: Bethlen Gábor 1621. május 19-én tudta meg róla, hogy a fejedelmi trón megszerzésére törekedett. A korábban bizalmas kancellárját elfogatta és mondva csinált vádakkal bebörtönöztette. Ezt követően Péchi rokonai és barátai felhagytak az ellenzékiességgel és nem bolygatták többé az ügyet. 1624 őszén azonban tekintélyes személyiségek csoportja járt köz-

ben Péchi kiszabadításáért. Ekkor a fejedelem az erdélyi körülmények között óriási, az ország adójával körülbelül megegyező összegért, 88 500 forint kezességért kiadta a „trónkövetelőt”.

Bethlen Gáborral szemben 1625-ben titkos ellenállást szerveztek a hét felső-magyarországi megyében, amit a hajdúk konföderációjának neveztek el. A szövetség megkötésekor halálig tartó ellenállást

→ Mint minden uralkodónak, Bethlennek is kialakult a belső ellenzéke. A rendi ellenállás a fejedelmi pompa megjelenésével egyidőben született.

fogadtak a fejedelemmel szemben, mert elleneztek háborúit. Bethlennel szemben azonban nem lehetett ellenállást szervezni. A fejedelem még a saját kedvére összeállított országgyűléssel sem tárgyaltatott meg lényeges döntéseket. Hadjáratainak csillagászati méretű költségei pedig csak elenyésző részben származtak a rendek beleszólásától függő hatvan-nyolcvan ezer forintnyi erdélyi adókból.

A hajdúk Rákóczi Györgyöt akarták új fejedelemnek. Életének utolsó hónapjaiban – amikor már tudta, hogy meg fog halni – Bethlen mindent elköve-

tett a nikolsburgi békében kapott hét vármegye megváltásáért, hogy azok az Erdélyi fejedelemséghez tartozzanak. Legbefolyásosabb hívét, Rákóczi Györgyöt akarta meggyőzni – aki a megyékben nagy kiterjedésű birtokokkal rendelkezett –, hogy ne térjen vissza II. Ferdinánd hűségére. A fiatal főúr azonban nem fogadta el a fejedelem tanácsát.

Bethlen halálának estéjén, 1629. november 15-én Brandenburgi Katalin követet küldött Bécsbe azzal a kéréssel, hogy valósítsák meg a megyék visszacsatolását. Erre vonatkozóan a királyi biztosok már november 30-án megkapták az utasítást, 1630. március 30-án pedig jelentették feladatuk végrehajtását. Munkájuk nem ütközött akadályba, mert Erdélyben nem támogatták a megyék megtartását, Felső-Magyarország törvényhatóságai és városai a hét vármegyében ellenkezés nélkül tették le az új hűségüket. A hét megye nemesi birtokosai Bethlen fennhatósága alatt ugyanis ellentmondásos helyzetben éltek. A nádori törvénykezés fenntartása miatt a királyi országgyűlésre jártak. Látásból tehát a Habsburg-hatalom alárendeltjei voltak. A valóságban azonban a fejedelem alattvalóinak tekintették őket. A nemesség társadalmi helyzetén a királyi Magyarországhoz való visszacsatolás nem változtatott.

Az új intézkedéssel szemben csak a felső-magyarországi hajdúság körében bontakozott ki ellenállás. A hajdúkat hátrányos helyzetbe taszító visszacsatolás felkelés kitéréséhez vezetett, és Erdélyből kértek segítséget az ellenük készülődő nemesi hatalommal szemben. Kezdetben az erdélyi fejedelemség vezető politikusai nem támogatták a hajdúk mozgalmát. A megyék visszacsatolása már megtörtént, nem kívánták a királysággal háborús összetűzésbe kerülni. Az erdélyi közéletnek csupán két egyénisége vállalta támogatásukat: az egyik íjjabb Bethlen István váradi főkapitány, a másik Zólyomi Dávid, a székelyek főkapitánya volt.

A hajdúkkal felvett kapcsolatuknak közvetlen célja is volt: Rákóczi Györgyöt akarták fejedelemnek. A felső-magyarországi főúr azonban nem nyilatkozott álláspontjáról. Rákóczi György először nem válaszolt felhívásukra, közben a hajdúk learatták első győzelmüket. A következő napokban fārasztották az ellenük küldött királyi csapatokat, és Rakamaznál átkergették őket a Tiszán. A diadal mámorában a két vezér személyesen vágatott Sárospatakra, hogy Rákóczi Györgyöt a fejedelemség elvállalására beszélje rá. A rakamazi csata híre is hidegen hagyta a nagyurat. Csak Bethlen István kormányzó rábeszélő üzenetére volt hajlandó megindulni a hajdúk felé. 1630 szeptemberének végén örömjongás fogadta Rákóczi Györgyöt a hajdúk táborában.

(folytatjuk)

→ A luxust kedvelő uralkodó

Érdemes szólni a fejedelmi udvar berendezkedéséről is. Az 1620-as évek elejéig Bethlen Gábor udvari kiadásai nemigen haladták túl a gazdag magyarországi főurak igényeit. Ez 1624-ben változott meg, amikor a főhercegi menyasszony kezének megkéréséről kezdett el tárgyalásokat. Bethlen szívesen folytatott diplomáciai tárgyalásokat, a hadakozást soha nem unta meg, talán mégis a fejedelmi pompa kialakítása okozta számára a legtöbb örömet. De nemcsak az öltözködése volt főúri igénnyel kitalálva, hanem sokat adott a gasztronómiára is. Szívesen evett különlegességeket: tengeri halakat, osztrigát, déligyümölcsöt és édességeket hozatott az udvarába. Valószínűleg szerette a táncot. Külföldi vásárlásai között mindig szerepeltek az álarok. Zenészei németek és olaszok voltak. Az udvarban énekesek, színeszek gondoskodtak szórakoztatásáról.